

MITUL PEȘTERII LA PLATON: O ANALIZĂ DIN PERSPECTIVĂ PSIHOTRAUMATOLOGICĂ ȘI PSIHOEDUCAȚIONALĂ

CAMELIA POPA, ANA-MARIA MARHAN,
ADELA MAGDALENA CIOBANU, MIHAI IOAN MICLE

The allegory of the cave in Plato: an analysis from a psychotraumatological and psychoeducational perspective. The allegory of the cave in Plato can be approached through a *philosophical* (owing the metaphysical or existentialist level it touches), but also from a *psychotraumatological* (psychiatric) perspective as a model of the alienation of human life when the world itself becomes a trap for isolated populations. At the same time, from a *psychoeducational* perspective, the allegory of the cave is an excellent teaching case providing opportunities for indepth analyses of the cognitive processes undertaken by the human being, both progressively, during its becoming, and regressively, during involution. This article aims to examine two of the approaches mentioned above, namely the *psychotraumatological* and *psychoeducational* perspectives.

Key words: Plato, *psychotraumatology*, socially isolated, psychiatry

1. Introducere

Peștera descrisă de Platon este un cadru general de referință cu două coordonate majore care trebuie definite dintr-un început, respectiv aceea de *loc puternic psihotraumatizant* pentru indivizii care îl populează, și de *mediu izolat socio-cultural* (Lidz, 1967; Zamfir, Vlăsceanu, 1993).

În acest univers apăsător, indivizii oprimați dezvoltă vulnerabilități biologice, fiziologice și psihologice marcante, indiciile psihotraumatologice fiind evidente atât la nivelul reacțiilor psihocomportamentale ale acestora, cât și la nivelul efectelor patologice durabile, sugerate în text. „Trauma sau traumatismul psihic reprezintă un eveniment din viața subiectului care se definește prin intensitatea sa, prin incapacitatea subiectului de a-i răspunde adecvat și prin tulburările și efectele patologice durabile pe care le provoacă” (Laplanche și Pontalis, 1994). În același timp, Marele Dicționar al Psihologiei Larousse (2006) definește trauma ca „un eveniment suferit de subiect care, din această cauză, are o foarte puternică reacție afectivă, emoțională, care-i pune în joc echilibrul psihologic și conduce adesea la o decompensare de tip psihotic sau nevrotic sau la diverse somatizări”.

Peștera lui Platon este, în același timp, o comunitate umană de tip „izolat” cu legi proprii, din care prizonierii nu pot evada decât cu ajutor din afară. Astfel,

izolatul uman se definește (Vlăsceanu, Zamfir, 1993), la rândul său, prin: *sistemul relativ închis de conviețuire a indivizilor* („populație umană perpetuându-și existența ca un sistem izolat, relativ închis”); *reguli proprii* („principalele criterii de izolare sunt de ordin geografic, etnic, religios; ele pot fi întărite prin reguli juridice cutumiare”); *restrângerea interacțiunilor dintre membrii săi* („izolatul uman se manifestă printr-o izolare socială, separare parțială sau totală a indivizilor sau grupurilor sociale, unul de altul, în termenii comunicării, interacțiunii cooperative, implicării sociale reciproce”). Izolarea socială se poate referi nu doar la grup sau la colectivitate, ci și la individ, care poate fi respins de către grupul din care face parte sau căruia îi pot fi restrânse contactele sociale cu membrii grupului. Adeseori, în cadrul izolatelor umane – în ciuda „autismului” comunicațional și relațional –, apar populații minoritare, oprimate de către populații majoritare, dominante, acestea din urmă fiind percepute de minoritari ca fiind superioare și învingătoare.

2. Perspectiva psihotraumatologică

Condiția umană înfățișată de Platon în „Mitul peșterii” este una joasă, pesimistă, anesteziată, păgână, autodistructivă. Pornind de la atributele traumei psihice, descrise anterior – și raportate la cadrul general de referință (peștera ca izolat socio-cultural) –, indiciile traumei sunt evidente: *aflux excesiv de excitații în raport cu toleranța indivizilor*, cu capacitatea acestora de le a răspunde; *deprivare senzorială și cognitivă*; *autism social*, manifestat prin întreruperea traseului inițiativ al cunoașterii și prin incapacitatea de comunicare cu semenii („dacă ar fi în stare să vorbească unii cu alții”); *condiții extreme de viață/stare permanentă de prizonierat* – prizonierii se află într-o stare de imobilitate fizică totală, „stau locului”, au picioarele și gâturile legate, sunt forțați să privească doar într-o anumită direcție (câmpul perceptiv le este limitat la un singur perete al peșterii). Putem bănuși, de asemenea, în cazul oamenilor din peșteră, existența *ataxiei* și a *proceselor neurobiologice de deteriorare a creierului*, cu generarea unor anomalii structurale și funcționale, a atrofiei cerebrale și cerebeloase, precum și a *rigidității catatonice*.

Metamorfoza realității este foarte puternică, dusă dincolo de limita de suportabilitate a ființei umane și indică posibilitatea unor decompensări masive de tip psihotic în grupul prizonierilor, manifestate prin tulburări de conținut ale gândirii (ideație delirantă) și modificări perceptive de substanță. Schizofrenia este, de altfel, o tulburare psihotică cu o marcantă componentă neurodevelopmentală, caracteristică grupurilor marginale și claselor cu statut socio-economic inferior (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders IV R, 2000). Or, cadrul de referință stabilit de marele filosof corespunde, după cum am arătat, descrierii unui izolat social, cu caracteristicile sale de mediu închis, în care contactele sociale sunt restrânse iar prizonierii fac parte, din punct de vedere al statutului lor, din pătura defavorizată a „cetății”.

Chiar dacă Platon nu sugerează intensitatea ideației delirante, psihotice, a indivizilor din peșteră, autorul descrie mediul lor ca fiind o lume populată de *iluzii*

vizuale și auditive. Astfel, pentru prizonieri, universul cunoașterii este redus masiv, dat fiind că ei observă doar umbrele proiectate pe un perete, însoțite uneori de ecouri ale unor sunete, ca reflecții ale unor evenimente petrecute în acest spațiu, dar la care nu au acces în mod direct. Umbrele pe care le văd reprezintă, în viziunea lor, obiecte în sine, oameni și animale, ceea ce indică existența *pareidoliilor*. Aceste manifestări pot apărea în psihoze și sunt însoțite adeseori de interpretări delirante, de superficializarea proceselor asociative (Predescu, 1989).

Putem bănuși, de asemenea, că identificarea sunetelor, ca ecouri produse de umbrele de pe peretele peșterii, se face tot potrivit unei interpretări delirante. Lumea imaginată de Platon este, în același timp, animată de *afecte inadecvate* (atunci când prizonierii și-ar vedea sufletul tulburat și incapabil să vadă ceva, „n-ar trebui să rădă necugetat”), cu o gândire îngustată de *deficite cognitive marcante* și cu posibile *pulsioni homicidare* („pe cel ce încearcă să-i dezlege și să-i conducă pe drum în sus, în caz că ei ar putea să pună mâinile pe el și să-lucidă, oare nu l-ar ucide?”).

Deși prizonierii „s-ar cădea” să cerceteze traiectoria sufletului de la întuneric la lumină, ei nu o fac. “Peștera din peșteră” care a devenit mintea lor este în *stare de pasivitate* – nu are nici măcar forța de a reflecta sau de a nega existența adevărată; o astfel de capacitate este dobândită doar de cel care iese din peșteră. Prizonierii platonieni au, de asemenea, *personalități deformate*, ale căror construcții au fost stopate, amputate încă din fașă. Nici nu ar fi putut să se întâmple altfel, de vreme ce Platon sugerează că este vorba practic de indivizi fără identitate, cărora li s-au tăiat „*legăturile de rudenie cu devenirea*”, le-au fost rupte legăturile cu familia de origine.

Traumele psihice ale prizonierilor au o desfășurare în timp (încă din copilărie) și devin mult mai evidente, prin atitudini și reacții, în fazele trecerii de la statutul de ostatic la cel de om liber. Deși nu putem aprecia amploarea reacțiilor posttraumatice ale oamenilor din peșteră, putem avea indicii cu privire la acestea în cazul prizonierului eliberat. Dacă în peșteră acesta este un individ pierdut în ignoranța sa, odată ajuns la suprafață se confruntă cu: *dureri fizice* (rotirea grumazului, mers, deplasarea către lumină, privitul în soare); *disonanță cognitivă* (confuzie, înstrăinare, negarea existenței veritabile, „n-ar ști ce reprezintă lucrurile reale”); *trăiri paroxistice de spaimă* (s-ar întoarce în prizonierat, spre locurile „pe care poate să le vadă”); un *cumul inedit de senzații, stări și gânduri* (fericire, reflecții asupra prizonierilor rămași în peșteră/deplânge soarta lor), *sentimentul de invidie* („pofteste răsplățile”, îi pizmuiește pe cei onorați, aflați la putere; de altfel, o zicală populară spune că orbii din naștere sunt singurele persoane care nu își urăsc semenii). Cu alte cuvinte, vulnerabilitățile psihologice și fiziologice ale individului dezlegat din lanțuri și scos din mediul său se accentuează, prin deficit de adaptare și de coping. Multe dintre ele sunt înfrânte însă atunci când omul începe să gândească, să se vindece de „lipsa lui de minte”.

Trăirile ostaticului platonian sunt similare altor prizonieri eliberați iar în acest context poate fi amintit cazul fetiței austriece Natasha Kampush, răpită în drum spre școală pe când avea 10 ani (Worm, Fischer, 2006). Ținută captivă într-un loc închis, izolat fonic, aceasta a reușit să evadeze la 18 ani. Reacțiile

posttraumatice generate de prizonieratul prelungit au inclus: panica, frustrarea, tristețea extremă, disperarea/ideația suicidară, sentimentul de umilință, neînțelegerea situației, spiritul vindicativ, tulburări de natură organică din cauza alimentației deficitare și a exploatării prin muncă (tahicardie, extrasistole, aritmii, amețală, tulburarea vederii), ideație prevalentă (prizonieratul a însemnat salvarea de multe lucruri, precum „fumatul, băutura și prietenii falși”).

Totuși, spre deosebire de alte categorii de victime (de pildă prizonierii de război, persoanele răpite sau indivizii care nu au dobândit din naștere handicapul orbirii), victimele lui Platon nu au reprezentarea iadului în care sunt nevoite să vegeteze, atâta timp cât raiul le este necunoscut.

Extrapolând „Mitul peșterii” – și ținând cont de rezultatele cercetărilor în domeniul izolatelor sociale – , putem vorbi despre noi „matrici” ale realității contemporane, în acord cu „malformațiile psihotice” ale grupurilor izolate. Analiza manifestărilor psihotice de grup continuă să capteze tot mai mult interesul cercetătorilor, deoarece acestea sunt generatoare de posibile probleme cu caracter medico-legal, atât în interiorul comunităților respective, cât și în afara lor.

Platon însuși impune „Mitul peșterii” în viața de zi cu zi (oamenii care n-au văzut niciodată dreptatea însăși, dar sunt siliți să se confrunte cu umbrele dreptății în tribunale), care va fi transpus mai târziu magistral în cinematograful de Emir Kusturica, în filmul de referință „Underground” (Skutski, 2005).

Tot în cadrul perspectivei psihotraumatologice de abordare a scrierii „Mitul peșterii” de Platon, sunt de menționat și cercetările moderne cu privire la tulburările psihotice ale populațiilor izolate (Torniainen și colab., 2012, Kazima și colab., 2007, Joni și colab., 2007). În cadrul acestor cercetări, omogenitatea manifestărilor psihotice, ca trăsătură a grupurilor izolate, a fost examinată atât prin prisma simptomelor dezvoltate de indivizi, cât și prin metode ale geneticii moderne.

Astfel, omogenitatea genetică în izolat determină, în lumina celor mai noi cercetări de gen, simptome psihotice de amplitudine comparabilă la membrii grupului, dintre care se remarcă aplatizarea afectivă pregnantă. Comparând, de pildă, populațiile finlandeze izolate cu simptome psihotice cu populațiile „normale” de psihotici, s-a constatat că la primele halucinațiile sunt puține, iar deficiențele cognitive (puse și pe seama educației deficitare) – mai severe.

În ultimii ani, în genomul populațiilor izolate au fost descifrate multe boli complexe, din aria psihiatrică fiind cele mai studiate „pedigree-ul” schizofrenic și tulburarea bipolară. Simptomele psihotice au fost analizate în relație cu polimorfismul funcțional 5-HTT, promotor al transportului serotoninei și cu cosangvinitatea. Prezența așa-numitului „efect fondator” al schizofreniei în familiile din anumite comunități a fost explorată în cadrul unor studii longitudinale ample, vizând generații întregii. De pildă, debutul psihotic la copiii primelor generații de emigranți a fost corelat cu fenotipul și cu polimorfismul Ser9Gly a genei receptorului dopaminei D3. Studiile genetice au fost însoțite de studii psihosociologice complexe ale populației din izolatele umane. Multe cercetări de acest tip vizează comunitățile închise de emigranți, dat fiind că problemele adaptative cu care se confruntă acești oameni – uneori câte o generație întreagă –

pot determina vulnerabilități marcante de ordin fiziologic, psihologic și social sau tulburări psihice grave, cu implicații medicolegale, atât în cazul lor, cât și în cel al descendenților. Diverse studii subliniază rolul activ pe care trebuie să-l îndeplinească instituțiile de protecție socială din statele care acceptă emigranți. Aceste instituții ar trebui să urmărească integrarea socială a emigranților (acces la educație, la sistemul de sănătate și la programe speciale de consiliere/psihoterapie, locuri de muncă, locuințe), evitarea marginalizării lor și, nu în ultimul rând, construcția sentimentului de apartenență la comunitate în rândul populațiilor izolate.

3. Perspectiva psihoeducațională

Din perspectivă psihoeducațională, învățarea, în calitate de proces al construcției intelectuale a individului, poate fi considerată punctul de plecare al „Mitului Peșterii”, accepțiune pe care a impus-o însuși Platon, în dialogul dintre Socrate și Glaucon.

Peștera în care prizonierii văd doar umbre își pune amprenta asupra intelectului uman, influențându-l în sens regresiv, involutiv. Oamenii descriși sunt inactivi, fără posibilitatea de a se mișca, de a-și roti grumazul, de a acționa asupra obiectelor din jurul lor și de a stabili interacțiuni cu semenii. Această stare de fapt ne îndreptățește să credem că ei au nu numai o gândire îngustată de deficite cognitive marcante (conform interpretării anterioare, din perspectivă psihotraumatologică), ci și o gândire ale cărei structuri operatorii le-au fost „amputate” încă din copilărie, mai precis din momentul în care au fost legați.

Ceea ce se întâmplă în peșteră corespunde stadiului preoperațional de dezvoltare cognitivă descris de J. Piaget (Piaget și Inhelder, 1969). Prizonierii au o gândire egocentrică și fantezistă, lipsită de realism, caracterizată prin animism și artificialism, imaginile lor mentale fiind legate de concret, de situațional, de percepțiile imediate. Din acest punct de vedere, afectele inadecvate identificate în cadrul analizei psihotraumatologice ar putea fi redefinite ca manifestări ale imaturității intelective și emoționale a acestor indivizi.

Recuperarea cognitivă accelerată, rațiunea, înțelegerea, inteligența specific umane încep să se manifeste abia după dezlegarea unui individ din peșteră, și aducerea lui la suprafață. Accesul într-o lume complet diferită față de ceea ce individul respectiv cunoscuse până atunci necesită reacții adaptative extrem de complexe. În primul rând, este vorba despre o adaptare fizică (constând în acomodarea organelor de simț, a sistemelor muscular și locomotor), iar în al doilea rând – despre o adaptare psihologică, cognitivă (implicând perceperea, cunoașterea noii realități, construirea unui nou set de semnificații).

Toate aceste reacții adaptative sunt simbolizate de Platon prin senzațiile de durere și prin orbirea temporară a prizonierului eliberat. În termeni piagetieni (idem), adaptarea psihologică ar putea fi tradusă prin trecerea de la înțelegerea elementară la înțelegerea superioară, prin recuperarea masivă a deficitelor cognitive ale stadiilor operațiilor concrete și formale. Adaptarea ar presupune, totodată, și activarea plenară a inteligenței (în calitatea ei de „relație adaptativă

între om și mediu”, de „termen generic determinând formele superioare de organizare sau de echilibru între structurile cognitive” – J. Piaget, 1965).

Tot legat de adaptarea psihologică, putem presupune că individul eliberat resimte acut nevoia de a se angaja într-un proces progresiv de cunoaștere și înțelegere a lumii, dată fiind schimbarea radicală a existenței sale (s-a ridicat de la întuneric la lumină, are un nou cadru referențial). Această nevoie imperioasă de „a ști” activează resorturile sale afectiv-motivaționale, factori dinamici cu rol central în cadrul oricărei activități de învățare, asigurând „declanșarea, orientarea și modificarea conduitei” lui (Cosmovici, 2005).

În orice caz, urcușul (ascensiunea) celui eliberat din peșteră către lumea exterioară, cunoașterea progresivă a noii realități sunt componente ale unui proces dificil, traumatizant. Metafora orbirii sugerează impactul imediat al acestei schimbări: individul eliberat, cu ochii „umpluți de strălucire”, nu poate desluși „ceva” din realitate. Pentru a se adapta noului context de viață, el trebuie, mai întâi, să se obișnuiască cu lumina, să învețe să privească și să înțeleagă noua realitate.

Învățarea apare aici în dubla sa ipostază, aceea de proces adaptativ la influențele mediului (asimilare, cf. lui Piaget), și de ajustare (acomodare), necesară înțelegerii adecvate a lucrurilor (corectarea privirii). Incapacitatea de a vedea și mai ales neputința înțelegerii noii realități cu care se confruntă prizonierul eliberat sunt temporare, deoarece acesta poate ajunge în cele din urmă la adevăr, după cum am arătat, fie și printr-o operație de ordin intelectual, dureroasă. Accesul la adevăr reclamă nu doar schimbarea radicală a perspectivei din care privește individul, ci și activarea senzorial-perceptivă (Platon sugerează că în acest context nu este vorba de a „sădi” simțul văzului, ci de a-l face să vadă pe cel care deja are acest simț, atrofiat, deoarece „nu a fost crescut cum trebuie și nici nu privește unde ar trebui”).

Cu alte cuvinte, învățarea, cu componentele ei principale, dezvoltarea cognitivă și morală, ni se înfățișează în „Mitul peșterii” ca un proces complex și ca o necesitate. Acest proces nu este însă autonom și continuu. Învățarea are nevoie atât de eforturi intelectuale dificile din partea celui care învață (disciplină mentală, eliberarea privirii, renunțarea la vechile puncte de vedere și acceptarea altor perspective), cât și de intervenții externe (sugerate prin dezlegarea ostaticului și aducerea lui la suprafață de către o terță persoană). Învățarea este, în același timp, o necesitate general umană. Fără învățare avem de-a face cu inadaptația individului, cu incapacitatea acestuia de interpretare a realității. Lipsa de cunoaștere reprezintă un alt fel de orbire, o „orbire cognitivă”, cu nimic mai prejos decât veritabila orbire din abisul peșterii platoniene.

Orbirea cunoașterii este văzută de marele filosof ca fiind bidirecțională, ascendentă și descendentă, simbolizând urcarea pe scara evoluției intelectuale, respectiv recăderea pe o treaptă inferioară a dezvoltării. Astfel, orbirea se manifestă, pentru prima dată, în cadrul procesului de ascensiune a individului, fiind reprezentată de durerea fizică și psihologică a adaptării la noul mediu. A doua oară, incapacitatea de a vedea survine la reîntoarcerea individului în peșteră, în fața zidului („oare nu ar avea ochii plini de întunecime, sosind deodată dinspre lumea însoțită?”), și este poate și mai dureroasă decât orbirea suferită la ieșirea din

peșteră, deoarece individul „luminat”, care reintră în întuneric, va fi pus în fața a două alegeri majore: 1. fie reînvață să interpreteze realitatea prin intermediul umbrelor reflectate pe perete și să recadă în pasivitatea cognitivă din care a fost extras (fără a mai dori vreodată să iasă la lumină) și 2. fie acționează pentru a schimba mediul nefavorabil al peșterii, potrivit noului său cadru de referință (lumina de afară), cu riscul de a fi ucis de ceilalți prizonieri.

Cea de-a doua alegere este cea care ar da sens și finalitate oricărui act de cunoaștere, deoarece învățarea (ca activitate complexă, cu o bogată încărcătură cognitivă, afectivă și motivațională) are nu numai scopul de a ne dezvolta intelectul, ci și pe cel de a ne construi și afirma personalitatea, transformând mediul în care trăim, spre a rezolva problemele cu care ne confruntăm. Este vorba deci despre o finalitate acțională, concretă, fără de care învățarea ar rămâne contraproductivă social, fără efecte asupra progresului umanității.

Această perspectivă stă, de altfel, la baza modelului cognitiv al învățării conceput de J. Bruner (1970) pe trei piloni: 1. achiziția de informație; 2. transformarea acestei informații în forma potrivită pentru realizarea unei sarcini și 3. testarea, verificarea, adecvării acestei transformări. Dacă prizonierul reîntors în peșteră cu un bagaj important de achiziții informaționale nu își utilizează experiența proaspăt dobândită pentru a schimba ceva, înseamnă că degeaba a fost dezlegat. Individul care învață devine o ființă valoroasă prin ea însăși abia atunci când este capabil să-și gestioneze propria devenire.

Concluzii

„Mitul peșterii” reprezintă un caz didactic excelent în domeniul psihiatriei, deoarece ilustrează o serie de manifestări psihotice de grup, vizând tulburări profunde de conținut ale gândirii și distorsiuni perceptivă. Pentru psiholog sau pentru medicul psihiatru examinarea acestui caz, din perspectiva psihotraumatologiei, pune și o problemă de autoreflexie. Astfel, specialistul trebuie să se gândească dincolo de sfera lumii de zi cu zi, obișnuită, pentru a pătrunde în profunzimile minților umane celor mai bizare, care confundă „copiile copiilor” realității cu realitatea însăși, și pentru care “anormalul anormalului” poate însemna „normal”.

Din perspectivă psihoeducațională, prin funcția sa epistemică, „Mitul peșterii” evidențiază limitele cunoașterii umane, promovând sensuri noi pentru conceptele de cogniție și învățare.

Bibliografie

- APA, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM)*, Fourth Edition Text Revision, 2000.
- Bruner, J.S., *Pentru o teorie a instruirii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970.

- Cosmovici, A., *Psihologie generală*, Iași, Editura Polirom, Iași, 2005.
- Kazima, B., Glatt, S.J., Bulayev, O.A., Pavlova, T.A., Tsuang, M.T., *Genome-wide linkage scan of schizophrenia: A cross-isolate study*, *Genomics*, 89, 2, pp. 167-177, 2007.
- Torniainen, M., Wedenoja, J., Varilo, T., Partonen, T., Suokas, J., Häkkinen, L., Lönnqvist, J., Suvisaari, J., Tuulio-Henriksson, A., *Does originating from a genetic isolate affect the level of cognitive impairments in schizophrenia families?*, *Psychiatry Research*, In Press, Corrected Proof, Available online 18 October 2012.
- Joni A. Turunen, J.A., Peltonen, J. O., Pietiläinen, O.P.H., Hennah, W., Loukola, A., Paunio, T., Silander, K., Ekelund, J., Varilo, T., Timo Partonen, Jouko Lönnqvist, Leena Peltonen, *The role of DTNBPI, NRG1, and AKT1 in the genetics of schizophrenia in Finland*, *Schizophrenia Research*, 91, 1-3, pp. 27-36, 2007.
- Laplanche, J., Pontalis, L.J, *Vocabulaire de la psychanalyse*, PUF, Paris, 1967.
- Larousse, *Marele Dicționar al Psihologiei*, Editura Trei, București, 2006.
- Piaget, J., *Psihologia inteligenței*, Editura Științifică, București, 1965.
- Piaget, J., Inhelder, B., *Psihologia copilului*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969.
- Platon - *Republica*, în *Opere*, vol. V, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- Predescu, V., *Psihiatrie*, vol. I, Editura Medicală, 1989.
- Riedesser, P., *Tratat de psihotraumatologie*, Editura Trei, București, 2007.
- Skutski, K., J., *The Imagineering of Reality in Emir Kusturica's Underground*, paper presented at the 30th Annual West Virginia University Colloquium on Literature and Film September 17, 2005.
- Vlăsceanu, L., Zamfir, C. (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1993.
- Worm, A., Fischer, A., „*Tragedia captivității. Copilărie sechestrată, Natasha se dezvăluie*” – interviu realizat în exclusivitate pentru grupul de presă Westdeutsche Allgemeine Zeitung, publicat în România Liberă din 7 septembrie 2006.